

Franjo Marković: *Etički sadržaj naših narodnih poslovice*

Izdavač:
Institut za filozofiju
Ulica grada Vukovara 54
Zagreb
www.ifzg.hr

Za izdavača:
Luka Boršić

Grafička priprema i dizajn:
Marin Martinić Jerčić

Tisak:
Grafomark d.o.o.

ISBN 978-953-8608-05-6

CIP zapis je dostupan u nacionalnom skupnom katalogu
knjižničnog sustava Bukinet pod brojem ???.

Knjiga je tiskana uz potporu
Ministarstva znanosti, obrazovanja i mladih RH

Franjo Marković

Etički sadržaj naših narodnih poslovica

Priredila Ana Grgić

 Institut za
filozofiju
Zagreb, 2026.

Pregled sadržaja

Ana Grgić: <i>Uvod</i>	7
<i>Etički sadržaj naših narodnih poslovice</i>	27
1. Udružnost i udruge, male i velike	34
2. Nasliedjena prirodjena narav i ćud ćovjeka; izgled i odgoj ljudskoga okoliša; navika; volja slobodna ili neslobodna; rad i djelo	45
3. Obićaj i zakon; volja i nevolja; obći red i tećaj svieta i života, sreća i nesreća, jednakost i nejednakost, prolaznost; sudbina	55
4. Dobra raznovriedna; blagota i dobrota; koristnost; sebeznalost	62
5. Samoživstvo ili sebeznalstvo (egoizam) i inoznalstvo (altruizam); sućut, dobrohotnost, dobrotvornost i opreke njihove	71
6. Pravo prema sili, Bogu, pogodbi voljâ; pra, osobstvo, svojina; pravica i krivica	79
7. Pravda; osveta; kasan; zahvalnost i držanje vjere; pravednost ovoga ili onoga svieta	86
8. Moralna sloboda (stid, poštenje, obraz, duša, strah Božji; duševnost i pojavnost); njezini uvjeti i zahtjevi	91
9. Bog	104
Kazalo imena	109

Uvod

1. Markovićev rad na poslovicama

„Etički sadržaj naših narodnih poslovia“ naslov je izlaganja koje je Franjo Marković održao na sjednici filozofičko-juridičkoga razreda Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti 17. studenoga 1886. godine, a koje je potom objavljeno u *Radu JAZU* tri godine kasnije.¹ Riječ je o iznimno zanimljivom i važnom spisu, koji je u dosadašnjim interpretacijama Markovićeve djela bio gotovo u potpunosti zanemaren.² Njegova se važnost očituje prije svega u dvjema činjenicama. S jedne strane, „Etički sadržaj“ demonstrira Markovićevu uvjerenost da etika, osobito etika njegova glavnog filozofskog uzora Johanna Friedricha Herbarta, nije tek teorijska refleksija o ljudskom životu i me-

¹ Dr. Fr. Marković, „Etički sadržaj naših narodnih poslovia“, *Rad JAZU*. Razredi filologičko-historički i filozofičko-juridički, knj. 25 (1889), 167–227.

² Usp. prije svega S. Botica, „Etički sadržaj naših narodnih poslovia u interpretaciji Franje pl. Markovića“, *Civitas Crisiensis* 2 (2016), 23–33; I. Peklić, *Život i djelo Franje Markovića* (Zagreb-Križevci: HAZU, 2014), 188–189; S. Kovač, „Dom i svijet hrvatske filozofije: struktura i povijesni aspekti“, u S. Kutleša (ur.), *Domovina, zavičaj, svijet: zbornik radova povodom 90 godina života Ede Pivčevića* (Zagreb: Institut za filozofiju, 2021), 155–176; S. Kovač, „Povijesni ustroj filozofije – Franjo pl. Marković: u povodu 110. godišnjice smrti“, *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine* 50 (2024), 499–534. Usp. i moj rad „Između etike i estetike: Franjo Marković o narodnim poslovicama“ (*Nova prisutnost* 24 (2026) (u tisku)), u kojemu nudim detaljniju analizu Markovićeve pristupa poslovicama, ne samo u „Etičkom sadržaju“ nego i u njegovim predavanjima iz pedagogije, kao i u *Razvoju i sustavu obćenite estetike*.

đuljudskim odnosima, nego je duboko ukorijenjena u svijesti običnog naroda. S druge strane, taj je spis zapravo jedan od najoriginalnijih Markovićevih doprinosa filozofiji, s obzirom na to da poslovice niti u povijesti filozofije niti u Markovićevo doba nisu bile predmet sustavne filozofske analize. Zbog toga sam smatrala da je prikladno i korisno taj spis objaviti u obliku zasebne knjižice.

U doba kada sastavlja svoj spis o poslovicama Marković je već etabliran kao jedan od najistaknutijih hrvatskih intelektualaca, kako na području književnosti tako i na području filozofije. Od 1874. na Sveučilištu u Zagrebu predaje sve najvažnije filozofske predmete, uključujući etiku, koja u njegovoj prosudbi poslovice ima središnju ulogu.³ Njegovi književnoteorijski radovi nastali u to doba svjedoče o njegovoj svijesti o važnosti poslovice ne samo kao književne forme nego i kao dubljeg izraza narodnog duha. To osobito vrijedi za spis „Estetička ocjena Gundulićeva Osmana“ (1879), u kojemu Gundulićev ep uspoređuje s Tassovim *Oslobođenim Jeruzalemom*, Vergilijevom *Eneidom* i Homerovom *Ilijadom* te, između ostaloga, upozorava na važnost gnoma, poslovice u stihu, koje nisu uvijek kratke izreke s općim mudrim mislima, već ponekad čitave strofe raz-

³ O položaju etike u Markovićevu filozofskom sustavu usp. *Razvoj i sustav obćenite estetike* (Split: Logos, 1981; izvornik 1903), 1–2, 16–39, i *Etika*, kritičko izdanje priredio i pogovor napisao B. Marotti (Zagreb: Matica hrvatska, 2016), 67–69. Prema Markovićevu shvaćanju, etika je dio estetike u širem smislu riječi jer se kao i ona zasniva na ugodnim i neugodnim osjećajima, koji upućuju na vrijednost ili nevrijednost – dobro i lijepo izazivaju ugodu, a zlo ili ružno neugodu. „*Etika* je ona filozofijska znanost, koja kao odličan i poseban dio estetike ustanovljuje potpun red, do jasnoće razgovjetnosti dotjeranih te među sobom logičnom razložitošću uzajmice svezanih pojmova, koji izriču presude o vrijednosti ljudskih volja i čina“ (*Etika*, 68).

mišljanja o nekoj općoj temi (ljepoti, sudbini, vladaru, ljubavi).⁴ Kako svjedoči Vjekoslav Klaić, Marković je gajio duboko uvjerenje da je usmena književnost prenositelj puno dubljih poruka nego što bi se na prvi pogled moglo činiti: „S toga su nam pripoviesti narodne, vidjeli mi tu same zmaje, sablasti i dive, od nepromierne vriednosti, jer nam čuvaju filozofiju narodnu, jer svakom njih proteže se koja uzvišena misao.“⁵

Nedugo prije Markovićeva govora o poslovice u JAZU objavljene su dvije knjige koje svjedoče o jačanju interesa za poslovicu kao sadržajno bogat oblik. Tako August Šenoa – svojevrsan Markovićev intelektualni i književni suparnik – 1876. godine objavljuje *Antologiju pjesništva hrvatskoga i srbskoga narodnoga i umjetnoga sa uvodom o poetici*, u koju je uvrstio i poslovice, što znači da njihovu književnu vrijednost smatra ekvivalentnom drugim književnim izrazima, čime pomiče granicu između pučke mudrosti i umjetničkog stvaralaštva.⁶ Isto tako, Vilim Korajac iste godine objavljuje *Filozofiju hrvatsko-srbskih narodnih poslovice*, raspravu koja je po svojoj najavljenosti strukturi puno ambicioznija od Markovićeve.⁷

⁴ Marković, „Estetička ocjena Gundulićeva Osmana“, *Rad JAZU*, knj. 50 (1879), 96–175.

⁵ V. Klaić, „Dr. Franjo Marković“, *Vienac*, 16 (1884), 337. Treba istaknuti da se Marković i u *Etici* ponekad poziva na poslovice kao potvrde određenoga teorijskog etičkog stava. Usp. Marković, *Etika*, 9, 153, 158, 160. Za razumijevanje Markovićeva odnosa prema pučkoj, predteorijskoj filozofskoj refleksiji usp. i njegova dva ranija spisa: „O baladah i romancih“, *Vienac* 44 (1869), 760–771 i „O slavenskih baladah“, *Vienac* 45 (1869), 786–796.

⁶ A. Šenoa, *Antologija pjesništva hrvatskoga i srbskoga narodnoga i umjetnoga sa uvodom o poetici* (Zagreb: Matica hrvatska, 1876); za poslovice usp. 324–329. Treba napomenuti, ipak, da Šenoa zapravo navodi samo nekoliko izreka koje se uistinu mogu računati kao poslovice.

⁷ V. Korajac, *Filozofija hrvatsko-srbskih narodnih poslovice* (Osijek: Dragutina Sándora tiskarna, 1876). Korajčeva se rasprava trebala sastojati od triju